

Josef Bartoň

Český starozákonní překlad po roce 1900 Kontexty, konfese, předloha, kánon

Starý zákon v celkovém kontextu českého moderního biblického překladu

Vztahování se k biblickému textu a jeho překládání stojí u nás na samém počátku obecně srozumitelné písemné vzdělanosti (staroslověnská a církevněslovanská literatura, nejstarší české glosy křesťanské i židovské, staročeský překlad vybraných částí a záhy i celku Bible) a viditelně provází česky psanou literární tvorbu celými jejími dějinami až do nejnovější doby. Následující stať chce představit česká tlumočení Starého zákona, která vznikla po roce 1900, tj. překlady v pravém slova smyslu *moderní*. V rámci pojednání okolností jejich vzniku a jejich podstatných charakteristik se soustavněji zaměříme i na tematické okruhy úzce související s ústředním tématem aktuálního čísla *Salve*: konfesní pozadí, jazyk předloh, zvolenou podobu kánonu. Vzhledem k velkému množství a pestrosti překladatelských projektů je nutno omezit pozornost v zásadě jen na *publikované kompletní starozákonní překlady*, takže až na výjimky byl zcela stranou ponechán bezpočet edic tlumočení dílčích (jednotlivých knih, torz atd.) či překladů, jež zůstaly v rukopisech.¹ České Staré zákony vznikají a jsou čteny v zásadě ve společném kulturním a náboženském kontextu s tlumočeními novozákonními, mnohdy ve spojení s konkrétními překlady Nového zákona vytvářejí jeden celek křesťanského Písma a někdy dokonce oba Zákony překládají tytéž osoby či překladatelské skupiny. Je tedy třeba mít průběžně na paměti, že podoby českých Starých zákonů procházejí v podstatě obdobným vývojem (přínejmenším z hlediska přístupu k předloze či využití jazykových prostředků ve výsledném textu) jako překlady novozákonní. Proto také následující výklady budou místy odkazovat i na některé české Nové zákony nebo na české Bible jakožto komplety.

Začátek 20. století se stal skutečným přelomem v dlouhé a bohaté historii českého překládání Bible.² První vydání Nového zákona katolíka Jana L. Sýkory (evangelia 1909; apoštolář 1914) můžeme právem počítat za symbolický počátek moderního českého biblického překladu,³ protože v něm dochází ke zlomovému oddělení od katolických překladatelských počinů 19. století (v čele s nejrozšířenější *Bibli svatojanskou* 1888/1889), jež stále poměrně těsně navazovaly na starou

linii kralicko-svatováclavskou. Evangelická strana, jež od konce 16. století stále užívala textu kralického (znovu a znovu vydávaného a šířeného hlavně zásluhou zahraničních biblických společností), pak zásadně přispěla k rozvoji „nového“ překládání o něco později Novým zákonem Františka Žilky (první vydání 1933). Ten znamenal v metodě překladu, zvláště pak v procesu modernizace jazykových prostředků užívaných v českém biblickém textu, další velký skok kupředu a připravil (v nekatolickém, ale i katolickém prostředí) ještě otevřenější prostor pro budoucí četné aktivity v oblasti tlumočení novo- i starozákonního.

Jan Hejčl (1925)⁴

Prvním kompletním překladem starozákonním, který vznikl v nové situaci počátku 20. století (po vydání zlomového Sýkorova evangeliáře), bylo tlumočení katolického teologa Jana Hejčla (1868–1935).⁵ Tento profesor Starého zákona a semitských jazyků na olomoucké teologické fakultě překládal ještě „dle obecného znění latinského se stálým kritickým zřetelem k původním textům“ (tj. k textu hebrejsko-aramejskému a septuagintnímu řeckému).⁶ Opírat se primárně o semitско-řeckou původninu v tlumočení Bible, jež mělo navíc ambici stát se „hlavním“ katolickým (celocírkevně přijatým) českým biblickým textem, začalo být v našem prostředí myslitelné prakticky až po vydání papežské encykliky *Divino afflante Spiritu* (1943).⁷ Vůči staršímu textu *Bible svatojanské* se Hejčl výslovně a radikálně vymezil ve smyslu nutné modernizace jazyka („jeť dosavadní překlad – při nejmenším – zastaralý“) a zvláště snahy o oproštění od překladu příliš doslovného („věrnost tato nesmí však býti úzkoprsá, křečovitě lpějící na liteře“) a „tradičního“ napodobování frazeologických a syntaktických schémat předlohy („budtež proto též všechny hebraismy, grecismy i latinismy z překladu pečlivě vymýšleny!“),⁸ přestože výsledný text nakonec přece jen jakousi návaznost na předchozí tradici vykazuje. Hejčlův Starý zákon vyšel poprvé (společně s přepracovaným Novým zákonem Jana L. Sýkory) v rámci *Bible české* neboli tzv. *Podlahovy bible* (1917–1925; běžně užívané označení nese jméno hlavního redaktora, nikoli překladatelů),⁹ která vzápětí jakožto oficiální Bible českých katolíků vytlačila *Bibli svatojanskou*. V letech 1930–1940 pak vycházelo tzv. lidové vydání této Bible (s redukovanou výkladovou částí), jež zůstalo bez Nového zákona, nicméně Starý zákon vyšel kompletně. Velká *Podlahova bible* (nezměněný text vydání z let 1917–1925) se objevila znovu v polovině 80. let jako fototypický reprint pořizený z podnětu amerických katolických Čechů v Los Angeles. Tato edice (ve dvou svazcích s typickými bílými deskami) k nám byla na sklonku komunistického režimu poměrně hojně

pašována. Starozákonní tlumočení Jana Hejčla bylo od počátku zamýšleno jako součást oficiální české Bible katolické, a je tedy samozřejmostí, že obsahuje i knihy deuterokanonické a je členěno „tradičním“ způsobem (deuterokanonické knihy jsou včleněny mezi prótokanonické, pořadí knih odpovídá Vulgátě).

Vladimír Šrámek (1951)

V křehkém období konce třetí republiky a počátku komunistické diktatury se objevuje svérázné české tlumočení celého Starého zákona ve čtyřech svazcích (1947, 1948, 1951, 1951) pod strohým označením *Písmo*.¹⁰ Jako jeho hlavní tvůrce bývá uváděn Vladimír Šrámek (1893–1969), právník, divadelník a překladatel z klasických jazyků.¹¹ Ve skutečnosti však Šrámek vypracoval výsledný český text z podstročnickového překladu Vladimíra Kajdoše (1893–1970),¹² který role upřesňuje takto: „Já jsem dělal doslovný a přesný překlad z hebrejštiny a do plynulé formy jazykové překlad uváděl Dr. Šrámek.“¹³ Na Šrámkově a Kajdošově práci se zřetelně uplatňuje specifický záměr maximálně odhlížet od skutečnosti, že Starý zákon má zásadní úlohu jako posvátný text v „živém“ judaismu a křesťanství, v jejich teologii, spiritualitě a liturgii. Cílem bylo vytvořit zcela nekonfesní, „sekulární“ překlad starosemitských literárních památek s co nejmenší návazností na „tradiční“ výrazy a termíny (např. místo staletými zažitými *proroci, soudci, žalmy* používají autoři inovativních, „neotřelých“ překladových ekvivalentů *věštcí, mstítelé, chrámové zpěvy*), vlastní jména mají extrémně semitizující podoby (např. *Jisráél, Móše, Šimšón, Ješajáhú*, Boží jméno ve formě *Jahve*). Šrámkovo–Kajdošovo *Písmo* obsahuje biblické knihy v rozsahu palestinského kánonu, způsob rozřazení do čtyř svazků i pořadí knih odpovídá judaistické tradici.

Josef Heger (1958)

Profesor starozákonní biblistiky na brněnském bohosloveckém alumnátě a na pražské katolické teologické fakultě Josef Heger (1885–1952) začal již na začátku 30. let publikovat své překlady jednotlivých starozákonních knih z původních jazyků.¹⁴ Celek tlumočení (práci Heger dokončil několik měsíců před smrtí) zredivovali a vydali až po jeho smrti ve třech knižních svazcích (1955, 1956, 1958) katoličtí biblisté Jan Merell a František Kotalík pod titulem *Písmo svaté Starého zákona*,¹⁵ jazykové úpravy výsledného textu obstaral překladatelův bratr Ladislav Heger.¹⁶ Nápadnou zvláštností Starého zákona Josefa Hegera je jeho velmi

samostatná, někdy až téměř svévolná práce textologická (postavená na názorech některých katolických starozákoníků první třetiny 20. století, zvláště Hegerova vídeňského učitele Nivarda Schlögla), jež se ale projevuje hlavně v překladech jednotlivých starozákonních spisů z 30. a 40. let. Hegerovy dosti hojné vynechávky a přemísťování textových pasáží byly totiž redaktory v kompletním vydání zásadně revidovány a jen „ojedinělé přesuny veršů, pokud i novější textová kritika připouští jejich možnou pravděpodobnost, byly ponechány podle původního Hegerova přetlumočení“.¹⁷ V katolickém (resp. křesťanském) církevním prostředí může působit nezvykle, že „vlastní jména [...] byla ponechána v nejbližším znění původnímu hebrejskému či aramejskému jazyku, aby tak více vynikla starobyllost a posvátnost textů Písma svatého“¹⁸ (např. *Jisrael, Moše, Šimšon, Ješajah*, Boží jméno ve formě *Jahve*). Hegerovo tlumočení – věrno katolické tradici – vřazuje deuterokanonické texty mezi prótokanonické,¹⁹ rozčlenění knih do tří svazků v zásadě následuje obvyklé členění Septuaginty.²⁰ Po vydání revidovaného Nového zákona Rudolfa Cola (1961) byly Hegerův a Colův text chápány jako čtyřsvazkový celek druhé kompletní české katolické Bible ve 20. století, což je skutečnost dnes prakticky zapomenutá.²¹

Český ekumenický překlad (1979)

Z hlediska odborného i církevního zázemí byl největší počin v dějinách českého moderního biblického překladu, *Český ekumenický překlad* (ČEP), realizován početnou skupinou odborníků (zejména biblistů, ale nechyběli ani filologové-bohemisté) v dlouhém období let 1961–1979.²² Projekt se zrodil na akademické půdě pražské Evangelické teologické fakulty počátkem 60. let, ale předcházely mu mnohaleté úvahy a diskuze mezi evangelickými biblisty o možnostech nového překladu celé Bible, který by v českém protestantském prostředí případně vystřídal starou reformační *Bibli kralickou*.²³ Renomovaný biblista Miloš Bič shromáždil na počátku roku 1961 osmičlennou skupinu duchovních českobratrské církve, s níž zahájil práci na překladu Starého zákona. Na podzim se zformoval i kolektiv překladatelů Nového zákona pod vedením Bičova fakultního kolegy Josefa B. Součka. Obě skupiny pracovaly koordinovaně, ale zejména co do překladatelské metody poměrně nezávisle. Novozákonní tlumočení se utvářelo více pod vlivem tehdy čerstvých translátologických teorií dynamického (funkčního) ekvivalentu, starozákonní se neslo mnohem víc v duchu překladů tradičních a doslovnějších. Bičova skupina se při výběru jazykových prostředků neuzavírala ani mírně knižním stylovým vrstvám, kolektiv novozákoníků (po Součkově smrti pod vedením

Jindřicha Mánka a posléze Petra Pokorného) se snažil o zřetelnější modernizaci českého jazyka. Do obou skupin byli záhy zváni a k práci přibíráni odborníci z dalších křesťanských církví, a projekt tak bylo možno už brzy po polovině 60. let právem považovat za mezicírkevní, ekumenický.²⁴ Překladatelských prací se během celé doby (včetně revizí 1978–1984 a 1998–2000) oficiálně účastnilo jedenatřicet osob ve starozákonní skupině a šestnáct v novozákonní,²⁵ zapojených církví bylo šest.²⁶ Celý Starý zákon se poprvé objevil v první jednosvazkové kompletní Bibli ČEP (1979),²⁷ roku 1984 vyšel poslední díl velké šestnáctisvazkové komentované edice celé Bible (1968–1984),²⁸ v roce 1985 byl vydán ještě „dodatkový“ sedmnáctý svazek starozákonních knih deuterokanonických a apokryfních/pseudepigrafních,²⁹ v roce 1987 (s vročením 1985)³⁰ vyšlo první jednosvazkové vydání se Starým zákonem v rozsahu katolického kánonu (s deuterokanonickými knihami). Zevrubná revize proběhla v letech 1978–1984, menší, ale viditelná revize byla realizována v letech 1998–2000. Jednosvazkové Bible vycházejí v hojných edicích jak s kratším (protestantským) kánonem Starého zákona, tak s delším (katolickým), přičemž deuterokanonické texty jsou vždy tištěny jako zvláštní oddíl v závěru Starého zákona. V roce 2008 se objevila speciální edice předkládající synopticky texty dvou překladů, ČEP a *Kralické bible*, a to v celém rozsahu jednosvazkové *Bible kralické* z roku 1613, tj. včetně knih deuterokanonických a některých apokryfů/pseudepigrafů.³¹ Prótokanonické knihy Starého zákona ČEP byly přeloženy ze semitských originálů, deuterokanonické texty a většina apokryfních/pseudepigrafních z řecké Septuaginty (přitom u *Sirachovce* a Žl 151 byl zohledněn také dochovaný hebrejský text, *Čtvrtý Ezdráš* byl převeden z latiny s přihlédnutím ke staroslověnštině). ČEP je nejvydávanějším, nejrozšířenějším a nejznámějším z moderních českých biblických překladů a požívá nejvyšší prestiže i v akademickém prostředí – je to tlumočení, z něhož se obvykle cituje v odborných textech.

Překlad nového světa (1987)

V 80. letech 20. století byl v prostředí Náboženské společnosti svědků Jehovových (NSSJ), tehdy ze strany komunistického režimu nepovolené a pronásledované, dokončen vlastní překlad celé Bible, který tato organizace vydala v pěti samizdatových svazcích jako *Křesťanská řecká písmena* (1982; jeden svazek) a *Překlad hebrejských písem* (1983–1987; čtyři svazky).³² Po nástupu demokracie a uvolnění poměrů vydala NSSJ (poměrně výrazně revidovaný) text celé Bible v jediném svazku už jako standardně tištěnou knihu roku 1991 pod názvem *Překlad*

*nového světa*³³ (PNS), potom následovalo několik dalších knižních vydání v různých výpravách a formátech (naposledy 2002). Hlavní předlohou k českému tlumočení byl anglojazyčný text vypracovaný z originálních jazyků a vydaný péčí amerického ústředí NSSJ, známý pod označením *New World Translation* (NWT).³⁴ Jména členů překladatelského kolektivu nebyla oficiálně zveřejněna.³⁵ Byli mezi nimi nejen lidé s praktickou znalostí angličtiny, ale i s diplomem z anglistiky a bohemistiky, měla být přítomna i osoba s absolutoriem klasického gymnázia (tj. se znalostí klasických jazyků) a člověk znalý hebrejštiny.³⁶ Text PNS chce být (vzhledem k původním semitským a řeckým textům) tlumočením doslovným,³⁷ ve skutečnosti ale nese leckteré výrazné rysy sekundárního překladu, někdy i včetně posunů významu přímo vyvolaných charakterem zprostředkujícího jazyka – angličtiny.³⁸ Významným rysem je poměrně výrazná „konfesijnost“ – jednak v řadě voleb zřetelná systémová distance od ostatních českých tlumočení (nejviditelnější je typická „rekonstrukce“ Božího jména v podobě *Jehova* a užívání tohoto jména i v novozákonním textu), jednak skutečnost, že naukové aspekty se někdy promítají nejen do komentující části, ale i do samotného překladu (týká se to zejména Nového zákona, konkrétně otázek Trojice, božství Logu, smrtelnosti lidské duše atd.). *Překlad nového světa* byl vytvořen uvnitř NSSJ a pro potřebu jejich členů (včetně jejich „zvěstovatelské“, tj. misijní práce), rozsah Starého zákona tedy odpovídá užšímu (palestinskému) kánonu, pořadí knih se shoduje se standardním protestantským vydavatelským územ.

Průvodce životem (2003) / Slovo na cestu (2011)

V roce 2003 vyšel poslední sešit osmnáctidílného komentovaného starozákonního překladu nazvaného *Průvodce životem*.³⁹ Došlo tak zároveň ke kompletaci Bible, jejíž Nový zákon byl publikován již dříve: deset novozákonních sešitů označených taktéž *Průvodce životem* bylo vydáno v letech 1994–1997. Ve skutečnosti však tento novozákonní překlad vyšel poprvé už v roce 1989 v jednom svazku (nekommentovaný) pod označením *Slovo na cestu*.⁴⁰ Starozákonní text se potom objevil znovu v jednosvazkové nekommentované kompletní Bibli, nazvané taktéž *Slovo na cestu* (2011),⁴¹ a v jednosvazkovém komentovaném vydání, jež bylo publikováno o rok později (2012).⁴² Překlad vypracovala neformální ekumenická skupina kolem adventistického kazatele Jiřího Drejnara. Její členové usilovali o anonymitu – jednak z důvodu nutné konspirace (Nový zákon byl přeložen a poprvé vydán ještě v době komunistického režimu a někteří členové byli duchovní bez „státního souhlasu“), jednak chtěli zůstat „skryti v kabině bezejmenných tlumočnicků“,

aby neobraceli pozornost čtenářů „jinam, než je na místě“⁴³ (tj. pryč od samého Písma). Většinu těch, kdo pracovali či spolupracovali na překladu Nového zákona, se nicméně podařilo identifikovat:⁴⁴ šlo celkem asi o patnáct osob, většinou kazatelů a lidí se zkušeností s překládáním z moderních jazyků, co do konfesní příslušnosti tu byli členové církvi adventistů sedmého dne, bratrské, českobratrské evangelické, československé husitské, evangelické metodistické, římskokatolické, bratrské jednoty baptistů a křesťanských sborů. Také při překladu Starého zákona byl protagonistou Jiří Drejnar a dá se předpokládat, že se do práce zapojili alespoň někteří členové týmu novozákonního. Cílem překladatelů obou Zákonů bylo vytvořit jakousi českou obdobu anglojazyčné *The Living Bible*,⁴⁵ tj. překlad velmi volný a co do jazykových prostředků maximálně moderní. Původní myšlenkou bylo prostě převést do češtiny celou anglickou *The Living Bible*, ale nakonec byl Nový zákon přeložen přímo z řeckého originálu a zmíněnou anglickou Bibli se kolektiv pouze metodologicky inspiroval. V případě Starého zákona však už šlo skutečně o tlumočení z anglické předlohy, tedy o zprostředkovaný, sekundární překlad. Obě části Písma jsou přeloženy v souladu se záměrem tvůrců extrémně volně (někdy výsledný text vkráčuje i do skutečné parafráze) a jazykově velmi moderně (někdy i s užitím krajních aktualizací).⁴⁶ U komentovaných vydání (sešitový *Průvodce životem* a jednosvazková Bible *Slovo na cestu* s poznámkami) je obsáhlý výkladový aparát (zaměřený na praktickou spiritualitu v evangelikálním duchu) přeložen z angličtiny – jde o komentáře převzaté z tzv. *Life Application Study Bible*.⁴⁷ Pozadím českého *Slova na cestu* (resp. *Průvodce životem*) bylo prostředí protestantské⁴⁸ (orientované spíše evangelikálně), rozsah Starého zákona tedy logicky odpovídá užšímu (palestinskému) kánonu a pořadí knih je v souladu s obvyklým protestantským územ.

Jeruzalémská bible (2005/2009)

Skupina lidí těsněji či volněji napojených na dominikánský řád (v době komunismu stejně jako ostatní mužské řehole nepovolený a pronásledovaný) se v komplikované době „ponormalizačního“ utužení autoritativního komunistického režimu rozhodla spojit síly k nelehkému projektu, k vytvoření české verze tzv. *Jeruzalémské bible*⁴⁹ (JB). Během let 1980–2009 se na práci na překladu biblického textu i rozsáhlé komentářové části podílelo zhruba dvacet osob (většinou teologů včetně specialistů-biblistů, ale nechyběli ani filologové-bohemisté), role protagonistů se ujali historik František X. Halas a jeho manželka Dagmar (filoložka-romanistka). V popřevratové době začal být nový text postupně publikován

jako tzv. *pracovní vydání*,⁵⁰ které představovalo celkem sedmáct svazků.⁵¹ Poslední díl Starého zákona vyšel roku 2005, celek Bible byl završen dvěma novozákonními svazky (2006 a 2008). Významným momentem bylo pak především první vydání (revidovaného) definitivního textu celku Bible v jediném svazku v roce 2009.⁵² Od té doby se již objevilo několik dalších edicí této české Bible včetně verze s redukovanými výkladovými poznámkami.⁵³

Komentářová část v české JB byla jako celek s malými úpravami převedena z francouzského vydání. Sám biblický text byl pořízen „metodou nepřímého a srovnávacího překladu“,⁵⁴ tj. přeložen z francouzské předlohy⁵⁵ a následně korigován porovnáním s hebrejským, aramejským a řeckým textem.⁵⁶ Přes zmíněnou snahu autorů přihlížet pečlivě k originálním textům zůstává sám fakt, že jde o sekundární překlad, v českém prostředí (mimořádně bohatém na biblická tlumočení) určitým handicapem.⁵⁷ V obecnosti se výsledný český text JB dá charakterizovat jako tradiční překlad, srovnatelný (co do míry doslovnosti a co do míry knižnosti jazykových prostředků) zhruba s ČEP v jeho starozákonní části.⁵⁸ Nápadným rysem, který má Starý zákon JB společný s tlumočeními Vladimíra Šrámka a Josefa Hegera, je užívání formy Božího jména *Jahve* za tetragram. Podstatným přínosem české JB je zejména skutečnost, že pět desítek let po katolické Bibli Heger-Col má český čtenář opět k dispozici kompletní Písmo opatřené rozsáhlým výkladovým aparátem, který se nevěnuje jen jazykovým otázkám či historickým a kulturním reáliím, ale předkládá také solidní teologickou interpretaci v katolické tradici. Důležitým momentem pro katolického uživatele je i to, že JB nijak formálně nevyděljuje deuterokanonické texty z celku Starého zákona, nýbrž je včleňuje mezi prótokanonické. Pořadí starozákonních knih je založeno na standardních edicích Septuaginty a zčásti na Vulgátě (tj. v zásadě jako u Hegera).⁵⁹

Nová Bible kralická (2008) / Bible 21. století (2009)

Nový zákon (1998),⁶⁰ na kterém pracovali Alexandr Flek a Pavel Hoffman (oba absolventi teologických studií na zahraničních vysokých školách evangelikálního zaměření) s cílem „vytvořit překlad, jenž by byl zároveň čtivý, srozumitelný a přitom co nejbližší řeckému originálu i *Bibli kralické*“,⁶¹ byl počátkem projektu nazvaného *Nová Bible kralická*. Významně revidované vydání tohoto Nového zákona (2004) pak spolu se čtyřmi svazky starozákonními (2002–2008), jež s Flekem připravil Jiří Hedánek (vzděláním anglista a translátolog, který se několikaletým studiem vnořil i do semitských jazyků), tvoří kompletní *Novou Bibli kralickou*.⁶² Navzdory názvu jsou však návaznosti na starou Kraličku jen velmi symbolické

a fakticky jde o samostatný moderní překlad,⁶³ na němž se kromě jmenovaných podílelo ještě několik spolupracovníků včetně kvalifikovaných bohemistů. Po menší revizi byly pak tyto texty publikovány jako komplet Bible v jediném svazku pod názvem *Bible: překlad 21. století* (zkráceně: *Bible 21. století* nebo *Bible 21*), poprvé v roce 2009.⁶⁴ Podle slov Jiřího Hedánka překladatelé dospěli „ke stylu blízkému Nidově ‚funkční ekvivalenci‘“⁶⁵ (znamená to poněkud volnější přístup, menší vázanost na struktury originálu než u překladů „tradičních“) a snažili se „imitovat styl dobré české původní literatury“.⁶⁶ *Bible 21. století* (*Nová Bible kralická*) vznikla v evangelikálním prostředí a primárně pro jeho potřeby, a tak rozsah Starého zákona logicky odpovídá užšímu (palestinskému) kánonu, pořadí knih je v souladu s obvyklým protestantským územ. V nejbližší době (pravděpodobně ještě v roce 2013) se nicméně chystá vydání dodatkového (šestého) svazku v řadě *Nová Bible kralická*, který bude obsahovat deuterokanonické spisy (překlad z řečtiny obstaral filolog a katolický teolog Jiří Pavlík). Následovat (pravděpodobně roku 2014) pak má také jednosvazkové vydání celé *Bible 21*, které bude zahrnovat i tyto texty, jež budou vytištěny odděleně od knih prótokanonických na konci starozákonního souboru (podobně jako je to u ČEP).⁶⁷

Český studijní překlad (2009)

V prostředí evangelikálního křesťanství (konkrétně pod patronací Křesťanské misijní společnosti) se zrodil také jiný překladatelský projekt, v jistém smyslu metodologický protipól *Bible 21*, který byl završen vydáním celku Bible označené podtitulem *Český studijní překlad* (poprvé roku 2009).⁶⁸ Jde o Bibli „studijního typu“, tj. snažící se o překlad velmi doslovný až konkordantní, ve vysoké míře následující struktury originálu. Jeho tvůrci se vědomě a otevřeně přiklonili k translátologickým principům „formální ekvivalence“, ovšem s tím, že zároveň se „výsledek nesmí prohřešovat proti českému jazyku“⁶⁹ (což mj. znamená vyhýbání se výrazně knižně zbarveným jazykovým prostředkům). Edici celku Bible o řadu let předešel překlad novozákonní *Nová smlouva* (poprvé už roku 1994; text pak prošel několika revizemi), publikovány byly také ukázky *Staré smlouvy*.⁷⁰ *Novou smlouvu* připravili dva překladatelé, *Starou smlouvu* připravovali tvůrci čtyři, resp. pět.⁷¹ K překládání se někteří členové týmu kvalifikovali víceletým soukromým studiem biblických jazyků (Antonín Zelina, Pavel Jarty), někteří absolvovali teologické fakulty (Michal Krchňák, Karel Dřízal, Dan Drápal), jeden z autorů, lingvista Jiří Hedánek, zároveň pracoval (v metodologicky výrazně odlišném) překladatelském projektu *Bible 21*. *Český studijní překlad* se ve své standardní

podobě vyznačuje také poměrně obsáhlým doprovodným výkladovým aparát (tj. propracovaným systémem odkazů, značek a poznámek), který se zaměřuje na oblast jazyka a reálií (nikoli na teologickou interpretaci) – chce totiž co nejvíce přiblížit originálnímu textu i ty čtenáře, kteří biblické jazyky vůbec neznají. Bylo nicméně publikováno i „kapesní“ vydání bez poznámek (2010). Vzhledem k evangelikálnímu pozadí *Českého studijního překladu* byl pro jeho Starý zákon zvolen užší (palestinský) kánon, pořadí knih odpovídá obvyklému protestantskému úzu.

Miloš Pavlík (2013?)⁷²

Stranou veškerého zájmu, téměř bez povšimnutí české odborné i církevní veřejnosti, vyšel roku 1995 na Slovensku nový a svérázný český překlad Nového zákona.⁷³ Extrémně doslovný text je opatřen četnými komentujícími značkami a vysvětlivkami (zaměřenými většinou jazykově a mnohdy nabízejícími ještě doslovnější řešení než hlavní text). Rejstřík užitých jazykových prostředků zahrnuje ve vysoké míře i prvky knižní a zastaralé jako přechodníky či infinitivy na -ti. Autorem překladu byl Miloš Pavlík (1922–2009), Moravan z Brna působící od roku 1956 až do své smrti na Slovensku. Profesí byl přírodovědec a celý život pracoval v oboru (jako rostlinný fyziolog a mikrobiolog), ale objevil v sobě také nadání pro cizí jazyky (moderní i mrtvé) a zaujetí pro Bibli a křesťanské poselství, ač nikdy nevstoupil do žádné z církví.⁷⁴ Jako samouk se vnořil do studia biblických jazyků a po dosažení důchodového věku (1982) se naplno věnoval překládání Nového zákona do češtiny a slovenštiny (slovenskou verzi vydal roku 1998). Posléze pracoval na překladu Starého zákona (do obou jazyků) a těsně před smrtí své dílo dokončil. Český text by měl tiskem vyjít již letos (nebo v roce 2014) v rámci kompletu *Pavlíkovy bible*.⁷⁵ Starý zákon Miloše Pavlíka má obdobný charakter jako jeho překlad novozákonní, tj. jde o tlumočení „studijní“, velmi doslovné (i v porovnání např. s textem *Českého studijního překladu*), téměř podstročnickové a výrazně otevřené stylistickým prostředkům knižním a archaismům. Pokud jde o starozákonní kánon, Miloš Pavlík zvolil rozsah užší (protestantský).

České rabínské překlady Pentateuchu (1950 a 2012)

Také české obce izraelského vyznání vyvinuly v období od počátku 20. století do dnešní doby podivuhodné úsilí v oblasti překládání Bible. Hlavními plody překladatelských aktivit jsou dvě kompletní tlumočení Pentateuchu.

Dílo dvou učenců, kteří zároveň byli čelnými duchovními vůdci českého judaismu (mj. oba zastávali pozici vrchního pražského rabína), Isidora Hirsche a Gustava Sichera,⁷⁶ bylo prvním kompletním překladem Mojžíšových knih z hebrejštiny do češtiny, který vznikl uvnitř židovských obcí. Z důvodů nesnází způsobených nacistickou okupací byl poslední díl kompletující dvojjazyčný hebrejsko-český Pentateuch (všech pět dílů se obvykle váže do jediného svazku) publikován až v roce 1950.⁷⁷ Po šesti desetiletích pak vytvořil druhý český židovský Pentateuch vrchní zemský a pražský rabín Karol Efraim Sidon (2012), který na svém tlumočení pracoval čtrnáct let (od roku 1998). Také toto vydání Mojžíšových knih je dvojjazyčné⁷⁸ a navíc obsahuje i hebrejsko-české *haftarot*, tj. perikopy z biblických knih prorockých (v pojetí judaistického kánonu) určené k bohoslužebnému předčítání a tematicky související s příslušnými pasážemi z Tóry. Oba překlady patří svým charakterem k tlumočením „tradičním“, vyznačují se poměrně vysokým stupněm doslovnosti a je patrné, že jsou určeny spíše k „doprovázení“ při četbě textu hebrejského.

Římskokatolický liturgický překlad a Český katolický překlad

Nejpočetnější křesťanská církev v českých zemích, církev římskokatolická, zavedla – v rámci celocírkevních reforem II. vatikánského koncilu a papeže Pavla VI. – do všech svých bohoslužebných úkonů český jazyk. Znamenalo to mj. hojně liturgické předčítání českých biblických textů, při kterém se během tříletého cyklu přečte podstatná část Písma. Pro tento účel bylo nutno zvolit některý z biblických překladů, případně vytvořit překlad zbrusu nový. Volba českých biskupů padla na počátku 70. let na katolického biblistu Václava Bognera, který pak s pomocí skupinky spolupracovníků (mezi nimiž nechyběli filologové-bohemisté)⁷⁹ vypracoval překlad starozákonních perikop, které byly zařazeny do lekcionářů, a celého Nového zákona.⁸⁰ Současně se Bogner v 70. a 80. letech snažil dopřeložit texty do lekcionářů nezařazené a postupně publikovat komplet svého českého Starého zákona.⁸¹ Předčasná smrt (1988) mu však zabránila dílo dokončit, takže zůstalo v torzu. Před několika lety skupina překladatelů pod vedením biblistů Josefa Hřebíka a Jaroslava Brože z Katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy zahájila rozsáhlou revizi vydaných i rukopisně dochovaných Bognerových starozákonních překladů. Zároveň tento kolektiv intenzivně pracuje na překladu textů, které už Bogner přeložit nestačil. V roce 2006 vyšel první svazek tohoto „revidovaného Bognera“ (Pentateuch s bohatými komentujícími poznámkami) pod označením *Český katolický překlad*.⁸² Ve výhledu několika let by se postupně mělo dopřeložit,

komentovat a vydat celé Písmo, které by bylo už čtvrtým katolickým překladem (druhým z originálních jazyků) od počátku 20. století.

Množství a rozmanitost českých překladů

Během posledních zhruba sta let bylo u nás vytvořeno a publikováno devět zbrusu nových překladů celého Starého zákona, desátý (text Miloše Pavlíka) je připraven k tisku, na jedenáctém (*Český katolický překlad*) se intenzivně pracuje, nemluvě o překladech dílčích, z nichž jsme zde zmínili alespoň dva rabínské Pentateuchy.⁸³ Můžeme konstatovat značnou různorodost, pokud jde o konfesní pozadí jednotlivých počinů (a nacházíme tu i překlad Pavlíkův, vzniklý zcela „mimo církevní společenství“, či dokonce „sekulární“ tlumočení Šrámkovo–Kajdošovo), s čímž je také úzce spjata otázka několika různých podob kánonu. I co do překladatelských metod vykazuje škála moderních českých tlumočení velkou šíří poloh (kupodivu se jednotlivé počiny různí také v otázce předloh a shledáváme zde i v nejnovějším období překlady zprostředkované, sekundární – vedle dnes už standardních primárních tlumočení ze semitsko-řeckých originálů). Množství a rozmanitost překladatelských počinů zajišťují českému modernímu biblickému překladu také pro starozákonní část (vytvořit překlad Starého zákona je samozřejmě po mnoha stránkách neskonale obtížnější než přetlumočit Nový zákon⁸⁴) celosvětově nepochybně velmi čestné místo, a to i mezi národy s výrazně vyšší religiozitou a mezi jazyky, jež disponují mnohem větším počtem mluvčích.⁸⁵

Tato publikace vznikla za podpory soutěže UNCE č. 204008.

Tato studie byla lektorována.

POZNÁMKY:

1/ Nesnažil jsem se zatím ani dopátrat některých rukopisů, o jejichž existenci se dovídáme zprostředkovaně. Např. JOSEF VÁCLAVEK („Překlad Písma z originálů“. IN: *Hlídky* 51, 1934, s. 398) oznamuje, že přeložil ze semitsko-řeckých originálů „celý biblický text“ (jako ukázkou publikuje *Druhý list Petřův*), ONDŘEJ M. PETRŮ („Zemřel P. Pavel Škrabal“. IN: *Nový život* 16, 1964, č. 4, s. 99) svědčí, že překladatel Nového zákona Pavel V. Škrabal několik let před svou smrtí „připravoval svůj překlad Starého zákona z původních jazyků“.

2/ Staré a starší období (do barokní *Bible svatováclavské*) soustavně a podrobně zpracovává kniha VLADIMÍR KYAS: *Česká bible v dějinách národního písemnictví*. Praha, Vyšehrad 1997. Celkový přehled českého biblického překládání prezentuje JAROSLAVA PEČÍRKOVÁ: „Czech Translations of the

Bible“. IN: *Interpretation of the Bible / Interpretation der Bibel / Interprétation de la Bible / Interpretacija Svetega pisma*. JOŽE KRAŠOVEC (ed.). Ljubljana, Slovenska akademija znanosti in umetnosti 1998, s. 1167–1200. K problematice moderních biblických překladů viz JOSEF BARTOŇ: „Století moderního českého biblického překladu (1909–2009)“. IN: *Listy filologické* 133, 2010, č. 1–2. Praha, Kabinet pro klasická studia – FLÚ AV ČR 2010, s. 53–77.

3/ Srov. JOSEF BARTOŇ: *Moderní český novozákonní překlad. Nové zákony dvacátého století před Českým ekumenickým překladem*. Praha, Česká biblická společnost 2009. Kniha dopodrobna rozebírá mj. velmi výraznou modernizaci jazykových prostředků v českém novozákonním překládání první poloviny 20. století vzhledem k předchozí tradici, zjištěné poznatky je možno do značné míry aplikovat i na překládání starozákonní.

4/ Vročení v nadpise kapitoly označuje vždy rok prvního vydání příslušného starozákonního překladu jako celku (nebo celku Pentateuchu – v případě překladů rabínských).

5/ Okolnosti vzniku a vydání Hejčlova překladu pojednává PAVEL JÁGER: „Jan Nepomuk Hejčl a Bible česká“. IN: *In Spiritu veritatis*. MARTIN BEDŘICH – BENEDIKT MOHELNIK – TOMÁŠ PETRÁČEK – NORBERT SCHMIDT (eds.). Praha, Krystal OP 2008, s. 87–115.

6/ Informace z titulního listu Hejčlova Starého zákona. Fakt překladu z Vulgáty a přihlížení k semitským a řeckým originálům zapříčinil kritiku „z obou stran“. Např. profesor pražské teologické fakulty Vojtěch Šanda Hejčlovi příkře vytkl, že prý – mj. právě přílišným spoléháním na hebrejský text a nedostatečným zohledněním Vulgáty – „falšuje text a smysl Písma“ (k tomuto Šandovu udání u pražského arcibiskupského ordinariátu viz FRANTIŠEK NOVÁK: *Jan Nepomuk Hejčl a jeho životní dílo*. Praha, KTF UK 1999, s. 87–88), evangelík Jindřich Hrozný (orientalista a knihovník, bratr známějšího Bedřicha Hrozného) naopak vyčetl nedůslednosti dané závislostí na Vulgátě: „Bible česká jest pořízena z překladu latinského a ne z jazyka původního a béře pouze zřetel k původnímu jazyku hebrejskému, nemůže tedy vyhovovati přísnému měřítku vědeckému“ (JINDŘICH HROZNÝ: *Kniha Jobova*. Kladno, Šnajdr 1921, s. 9).

7/ Prvním takovým českým biblickým překladem byl Nový zákon dominikána Pavla V. Škrabala (1948), který se na encykliku odvolává. Měl však několik let problémy se získáním biskupského církevního schválení a jedním z důvodů byl možná právě nedostatečný ohled na Vulgátu (srov. JOSEF BARTOŇ: *Moderní český novozákonní překlad...*, s. 141–145). Podobně Nový zákon Rudolfa Cola (poprvé 1947) se k samostatné práci s řeckým originálem naplno přiznává až ve vydání z roku 1961 (srov. tamtéž, s. 81 a 87–88).

8/ JAN HEJČL: „Nový překlad Starého zákona do češtiny“. IN: *Hlídky* 30, 1913, č. 1, s. 1–4.

9/ *Bible česká*. Redigoval dr. ANTONÍN PODLAHA. Díl 1., 2. Praha 1917–1925. První díl (Starý zákon) obsahoval tři svazky, druhý díl (Nový zákon) dva. První starozákonní svazek má (jakožto celek) v roce 1917, ale první sešit tohoto svazku vyšel již roku 1913, z čehož pochází rozkolísanost v rocech v bibliografích.

10/ *Písmo. Sv. 1. Zákon: Když počal Bůh, A to jsou jména, Jahve zavolal Móšeho, Ve stepi Sínaj, To pak jsou slova. Sv. 2. Nejstarší věštcí: Jehóšua, Mstítelé, Šemúel I–II, Králové I–II. Sv. 3. Pozdější věštcí: Ješajáhú,*

Jirmejáhu, Jechezkél, Hósea, Jóél, Amós, Óbadjá, Jóná, Míchá, Nachúm, Chabakkúk, Sefanjá, Chaggaj, Zecharjá, Mal'achí. Sv. 4. Svitky: Chrámové zpěvy, Přísloví, Ijjob, Píseň písní, Rúth, Pusto je ve městě, Koheleth, Esthér, Dáníél, Ezrá, Nechemjá, Dnové I–II. Přel. Vladimír Šrámek za jazykové spolupráce (hebrejštiny) Vladimíra Kajdoše. Praha, Sfinx 1951, 1947, 1951, 1948.

11/ Přeložil např. několik antických dramát a především originálním způsobem volně přebásnil oba Homérovy eposy.

12/ Vladimír Kajdoš je zajímavá „renesanční“ postava: nedostudovaný klasický filolog, ruský legionář, voják z povolání a generál československé armády, ministr za druhé republiky, pracovník muzea ve Frenštátě pod Radhoštěm a regionální historik. Ovládal řadu jazyků.

13/ Strojopisný dokument *Soupis mých „plodů“*, 5. 11. 1955, Státní okresní archiv Nový Jičín, fond Vladimír Kajdoš, karton 3.

14/ Svůj první starozákonní překlad provedl Heger ještě z latiny (*Prorocství Joelovo*. Podle Vulgáty pro tisk upravil Dr. Josef Heger. Tasov, Pavla Kytlicová 1931), ale v následujícím už je základem originál (*Kniha Ijjob*. Podle kriticky upraveného textu hebrejského přeložil Josef Heger. Praha, Ladislav Kuncíř 1933).

15/ *Písmo svaté Starého zákona: I. Knihy dějepisné, II. Knihy básnické-poučné, III. Proroci*. V překladu Mons. Dr. Josefa Hegera. Praha, Česká katolická charita 1958, 1956, 1955.

16/ Filolog (germanista a bohémista), sám zkušený překladatel z několika germánských jazyků včetně textů staroseverských.

17/ JAN MERELL: „Na okraj Hegerova překladu Starého zákona“. IN: Duchovní pastýř 5, 1955, s. 182. Jako příklad ponechaných zásahů do textu Merell odkazuje na „ojedinělé přesuny veršů“ v 5. kapitole Izaiáše. Versety Iz 5,15–16 jsou totiž u Hegera zcela vypuštěny, protože je (jak osvětluje komentář pod čarou) „překladatel pokládá za pozdější přídavek“, mezi verš Iz 5,17 (přečíslovaný na 15) a Iz 5,18 je pak vložen text Iz 10,1–3.

18/ Tamtéž, s. 182.

19/ Azariášovu modlitbu a chvalozpěv tří mládenců (Dan 3,24–90) však Heger otiskuje odděleně, na začátku pododdílu „Deuterokanonické části knihy Daniela“ (tj. po Dan 12 a před Dan 13).

20/ Především jsou (na rozdíl od obvyklého vulgátního rozdělení, jehož se drží ještě Hejčl) 1 a 2 Mak zařazeny nikoli na sám konec Starého zákona, nýbrž na konec prvního svazku, obsahujícího Pentateuch a soubor ostatních dějepisných knih. Naproti tomu pořadí Tob–Jdt–Est odpovídá Vulgátě (proti septuagintnímu Est–Jdt–Tob), List Jeremiášův je sice oddělen (ve shodě s LXX), ale řazen po Bar (ve Vulgátě včleněn jako poslední kapitola Bar), Pláč (zde: *Nářky*) řazen po Jer (jako ve Vulgátě, na rozdíl od LXX).

21/ Sám Col na to upozorňuje ve své předmluvě (*Nový zákon*. Z původního řeckého znění přeložil, rozčlenil, úvody a poznámkami opatřil Dr. Rudolf Col. Praha, Česká katolická charita 1961, s. 5).

22/ Pohled „zvenitř“ na historii vzniku Starého zákona ČEP podává především sám protagonista:

MILOSH BIČ: „Jak jsme překládali Starý zákon“ (seriál článků publikovaný v *Bulletinu České biblické společnosti* 1995–2000; přístupné na adrese: <http://www.dumbible.cz/web/cs/vydavatelstvi/cesky-ekumenicky-překlad/jak-jsme-překládali-stary-zakon>).

23/ V první polovině 50. let publikovali zásadní stati budoucí protagonisté nového překladu, starozákonník MILOSH BIČ („Obadjá-Abdiáš. Několik exegetických poznámek k diskusi o překladech a možnostech nového překladu Starého zákona“. IN: *Theologia evangelica* 4, 1951, s. 65–74) a novozákonník JOSEF B. SOUČEK („O potřebě a způsobu revise Kralického překladu“. IN: *Theologická příloha Křesťanské revue* 21, 1954, s. 61–69).

24/ Na katolické straně se dnes někdy vyskytuje námitka proti plně ekumenickému charakteru ČEP s výtkou, že nebyly dostatečně naplněny parametry stanovené dohodami římského Sekretariátu pro jednotu křesťanů (později Papežské rady pro jednotu křesťanů) a Spojených biblických společností. První podrobné směrnice (*Guiding Principles for Interconfessional Cooperation in Translating the Bible*) byly však vydány až roku 1968 (revidované znění pak roku 1987), kdy projekt ČEP už řadu let běžel a mnohé části Bible již byly přeloženy (i když ne vydány – z důvodů vnějších obtíží daných politickým dohledem nad vydáváním náboženské literatury). První zúčastnění čeští katolíci se zjevně prostě řídili velmi obecnými stručnými formulami konstituce *Dei Verbum* (1965), která se o ekumenických aktivitách v překládání Písma úchvalně vyjadřuje (*Dei Verbum* 22; na tento text pak výslovně odkazuje i František kardinál Tomášek v předmluvě k vydání ČEP z roku 1985, resp. 1987), a další, kteří se do kolektivu postupně zařazovali později, se v tehdy už dost pokročilé fázi projektu (a za trvajících mimořádně obtížných technických a politických podmínek) stěží mohli dožadovat nějaké hluboké revize hotového díla, nebo dokonce úprav složení kolektivu s ohledem na proporcionální zastoupení jednotlivých zúčastněných církví. Kritéria „ekumeničnosti“ Sekretariátu pro jednotu křesťanů a Spojených biblických společností lze dle mého názoru spravedlivě vyžadovat až od ekumenických projektů, jejichž počátek by spadl do doby po vydání Směrnice.

25/ Jmenovitě jsou tito tvůrci překladu uvedeni v tiráži většiny vydání celé Bible. Bližších i vzdálenějších spolupracovníků bylo ve skutečnosti více. Z katolické strany je třeba připomenout málo známé angažmá stuttgartského biblisty, emigranta Zdeňka Švédy († 1968), mj. spoluautora Nového zákona Ondřeje M. Petrů (poprvé v Římě 1968), který byl už v roce 1966 v čilém písemném kontaktu s Josefem B. Součkem a práce obou skupin se účastnil „korespondenčně“ i osobní přítomností na některých pracovních setkáních, v 7. svazku velkého komentovaného vydání (*Ezdráš–Nehemjáš–Ester*, 1970) je dokonce mezi autory uveden.

26/ Zúčastnily se tyto církve: bratrská, českobratrská evangelická, československá husitská, evangelická metodistická, pravoslavná a římskokatolická.

27/ *Bible. Písmo svaté Starého i nového zákona. Ekumenický překlad*. Z hebrejštiny, aramejštiny a řečtiny přeložila ekumenická komise pro Starý a Nový zákon. Praha 1979.

28/ *Nový překlad Písma svatého: Starý zákon*. Překlad s výkladem. Sv. 1–14. Praha 1968–1984; *Nový překlad Písma svatého: Nový zákon*. Překlad s poznámkami. Sv. 15–16. Praha 1973–1978.

- 29/ *Nový překlad Písma svatého: Starý zákon. Dodatek: Apokryfy zvané též Knihy deuterokanonické a nekanonické.* Překlad s výkladem. Praha 1985. Kromě katolických deuterokanonik obsahuje svazek *Modlitbu Menašeho, Třetí a Čtvrtou Ezdrášovu, Třetí a Čtvrtou Makabejskou, Žalm 151.*
- 30/ S ohledem na metodějské výročí (885–1985) nese tato edice v roce 1985, přestože fyzicky mohla vyjít až v roce 1987.
- 31/ *Bible. Český ekumenický překlad. Bible kralická.* Česká synoptická Bible, v rozsahu celého vydání Bible kralické z roku 1613. Praha 2008. Kromě katolických deuterokanonik obsahuje *Modlitbu Menašeho, Třetí a Čtvrtou Ezdrášovu, Třetí Makabejskou.*
- 32/ *Křesťanská řecká písmena* [b. a., b. m., 1982] a *Překlad hebrejských písem.* Sv. 1–4 [b. a., b. m., 1983–1987].
- 33/ *Překlad nového světa Svatých písem.* Přeloženo z revidovaného anglického vydání z roku 1984. Brooklyn, New York, Watchtower Bible and Tract Society of New York, Inc. 1991.
- 34/ Poprvé v šesti svazcích 1950–1960, pak v mnoha jednosvazkových edicích; pro českou verzi byla podkladem revize z roku 1984. NWT byl a nadále je převáděn do množství dalších jazyků, český PNS patří do první desítky jazykových mutací této Bible.
- 35/ Vyplyvá to z úzu celosvětové NSSJ, která obvykle své publikace vydává bez uvedení jmen autorů či překladatelů. Některá jména však ve svých pamětech zmiňuje jeden z protagonistů překladu EDUARD SOBIČKA: *Kapitoly z dob totalitních.* Praha, [samizdat] 1994, s. 31–33.
- 36/ Informace z osobního rozhovoru se členy kolektivu Eduardem Sobičkou a Ondřejem Kadlecem v létě 2006.
- 37/ Např. úvod k velké komentované Bibli PNS z roku 2000 uvádí, že „text Písma není parafrázován [...] překlad byl tak doslovný, jak jen to soudobá česká frazeologie umožňuje“.
- 38/ Tímto aspektem (i když v textech novozákonních, nikoli starozákonních) se blíže zabývá článek JOSEF BARTOŇ: „K problému sekundárního (nepřímého) tlumočení v moderním českém biblickém překladu“, který má vyjít v roce 2013 v časopise *Historie – otázky – problémy* (Ústav českých dějin FF UK Praha).
- 39/ Prvním publikovaným sešitem byl *Průvodce životem. Ezdráš, Nehemiáš, Ester.* Praha, Luxpress – International Bible Society 1994, posledním *Průvodce životem. Žalmy.* Praha, Luxpress – International Bible Society 2003.
- 40/ K novozákonnímu překladu *Slovo na cestu (Průvodce životem)*, jeho jednotlivým vydáním, textovým závislostem a charakteristice tlumočení podrobně viz JOSEF BARTOŇ: „Nový zákon mezi překladem a parafrází“. IN: *Theologická revue* 80, 2009, č. 1–2, s. 4–25.
- 41/ *Slovo na cestu. Bible s ilustracemi.* Praha, Česká biblická společnost 2011.
- 42/ *Slovo na cestu. Bible s poznámkami.* Praha, Česká biblická společnost 2012.
- 43/ Viz *Slovo úvodem* v prvních dvou vydáních Nového zákona *Slovo na cestu* (1989 a 1990).
- 44/ Viz BARTOŇ: „Nový zákon mezi překladem a parafrází“..., s. 8–9.
- 45/ Dnes existuje celá řada překladů typu *The Living Bible* v různých jazycích. Tato tlumočení se obrací zejména na běžného nepoučeného čtenáře, a proto se koncentrují na srozumitelnost a čtivost výsledného textu i za cenu toho, že části textu parafrázuji, někdy i vynechávají nebo doplňují.

- Tvůrcem prvního moderního textu tohoto typu, který se brzy dočkal velké popularity, byl Američan Kenneth N. Taylor (první vydání celé Bible: *The Living Bible, Paraphrased.* Wheaton, Illinois, A. J. Holman Co. 1971).
- 46/ Např. Gn 6,11–12 „Když tedy Bůh viděl, že situace na zemi je nenapravitelná, lidé jsou dokonale zkažení a plní násilí, oznámil Noemu...“ (srov. ČEP: „Země však byla před Bohem zkažená a plná násilí. Bůh pohleděl na zemi; byla zcela zkažená, protože všechno tvorstvo pokazilo na zemi svou cestu. I řekl Bůh Noemu...“).
- 47/ Anglojazyčná *Life Application Study Bible* vydávaná americkým nakladatelstvím Tyndale House Publishers (Carol Stream, Illinois) vychází v řadě mutací. V různých edicích LASB se též komentující aparát připojuje k různým anglickým biblickým překladům (*King James Version, New International Version, The Living Bible* atd.).
- 48/ Jedinou doloženou výjimkou v týmu je jeden římskokatolický duchovní, který se jistě podílel na novozákonním překladu, nepodařilo se mi však zjistit, zda se účastnil i prací na přetlumočení Starého zákona.
- 49/ Tato francouzská komentovaná Bible je dílo kolektivu z jeruzalémské L'École biblique et archéologique française. První vydání (*La Sainte Bible traduite en français sous la direction de L'École biblique de Jérusalem*) bylo realizováno ve čtyřiceti třech svazcích v letech 1948–1954, roku 1956 vyšla jednosvazková edice se zkrácenou komentářovou částí, další revize (už pod názvem *La Bible de Jérusalem*) vyšla roku 1973, další výrazněji přepracovaná verze byla publikována v roce 1998. Specifikem francouzské *Jeruzalémské bible* je samostatná textová kritika, takže text se místy odlišuje od obecně přijímaných edic (*Biblia Hebraica Stuttgartensia* a *Nestle-Aland*). Práci Jeruzalémské biblické školy bylo věnováno *Salve* 3/2009, česká *Jeruzalémská bible* byla prezentována v mimořádném dodatku *Salve – Supplementum I. Prezentace české Jeruzalémské bible.* Praha, Krystal OP 2010.
- 50/ Skupina měla značné procento textů již přeloženo. Prvním svazkem byla kniha *Genesis*, která vyšla roku 1992 (*Jeruzalémská Bible. Písmo svaté vydané Jeruzalémskou biblickou školou. I. Geneze.* Českou verzi připravila skupina překladatelů pod patronací Československé provincie Řádu bratří kazatelů. Pracovní vydání. Praha, Editio Sti. Aegidii 1992). Pentateuch byl kompletován již v roce 1994.
- 51/ *Jeruzalémská bible. Písmo svaté vydané Jeruzalémskou biblickou školou.* Pracovní vydání. Sv. I.–XVII. Praha, Editio Sti. Aegidii – Krystal OP 1992–2008.
- 52/ *Jeruzalémská bible. Písmo svaté vydané Jeruzalémskou biblickou školou.* Kostelní Vydří, Karmelitánské nakladatelství – Praha, Krystal OP 2009.
- 53/ *Malá Jeruzalémská bible.* Kostelní Vydří, Karmelitánské nakladatelství – Praha, Krystal OP 2011.
- 54/ FRANTIŠEK X. HALAS: „Smysl české verze Jeruzalémské bible“. IN: *Jeruzalémská bible...*, 2009, s. 2222.
- 55/ Předlohou bylo revidované vydání z roku 1973.
- 56/ Jinojazyčné verze JB k přeloženým „jeruzalémským“ komentářům někdy přejímají (s případnou nepatrnou modifikací) některý již existující překlad Písma (příkladem může být polská verze, v níž se uplatnila nejrozšířenější tzv. *Biblia Tysiąclecia*), jindy autoři dané jazykové mutace připraví vlastní

překlad z původních biblických jazyků. Spíše výjimečně se vyskytne postup, jaký zvolili tvůrci čeští (je to případ prvotní anglické *Jerusalem bible* z roku 1966; *New Jerusalem Bible* z roku 1985 už má nový anglický překlad ze semitsko-řecké předlohy).

57/ Některým aspektům „zprostředkovanosti“ v českých biblických překladech se věnuje článek BARTOŇ: „K problému sekundárního (nepřímého) tlumočení v moderním českém biblickém překladu“ ...

58/ Srov. výše kapitola „Český ekumenický překlad“.

59/ Viz výše kapitola „Jan Heger“. Především jsou (ve shodě s LXX a na rozdíl od obvyklého vulgátního rozdělení, jehož se držel ještě Hejčl) 1 a 2Mak zařazeny nikoli na sám konec Starého zákona, nýbrž na konec souboru historických knih. Na rozdíl od Hegera *Jeruzalémská bible* plně integruje deuterokanonické části do celku Da a *List Jeremiášův* do Bar.

60/ *Nový Zákon – Nová Bible kralická*. Z řeckého textu se stálým ohledem na kralické znění přeložili Alexandr Flek a Pavel Hoffman. Plzeň, Nadace pro NBK 1998.

61/ Viz *Nový Zákon – Nová Bible kralická*, 1998, s. 3 (předmluva překladatelů).

62/ *Knihy Mojžíšovy – Nová Bible kralická*. Z hebrejštiny přeložil Alexandr Flek. České Budějovice, Biblion 2002; *Historické knihy Starého zákona – Nová Bible kralická*. Z hebrejštiny přeložili Jiří Hedánek a Alexandr Flek. České Budějovice, Biblion 2005; *Poetické knihy Starého zákona – Nová Bible kralická*. Z hebrejštiny přeložili Alexandr Flek a Jiří Hedánek. České Budějovice, Biblion 2006; *Prorocké knihy Starého zákona – Nová Bible kralická*. Z hebrejštiny přeložili Alexandr Flek a Jiří Hedánek. České Budějovice, Biblion 2008; *Nový zákon – Nová Bible kralická*. Z řečtiny přeložil Alexandr Flek. České Budějovice, Biblion 2004.

63/ Pavel Hoffman (jeden z protagonistů první verze Nového zákona *Nové Bible kralické*) nicméně v rámci projektu *Bible kralická revidovaná* pracuje na skutečné revizi textu reformační *Kralické bible* (na způsob anglické *New King James Version*). V současné době je připraveno něco kolem 60 % revidovaného textu, v roce 2014 by měl vyjít Nový zákon s Žalmy a Příslovími, v roce 2018 celá jednosvazková Bible (bez deuterokanonických knih). Jako ukázka je veřejnosti zatím k dispozici část Janova evangelia (ve formátu pdf na adrese http://www.bkr.cz/wp-content/uploads/2012/04/janovo_evangelium_BKR.pdf).

64/ *Bible: překlad 21. století*. Přeloženo z hebrejštiny, aramejštiny, řečtiny. Vedoucí projektu Alexandr Flek, odborná spolupráce Jiří Hedánek, Pavel Hoffman, Zdeněk Sýkora. Praha 2009.

65/ Srov. výše v kapitole o ČEP, v němž se této metodě otevřela skupina překladatelů Nového zákona.

66/ JIŘÍ HEDÁNEK: *Několik soudobých překladů Bible do češtiny*. Přednáška pro Pražský lingvistický kroužek na zasedáních dne 16. a 30. května 2005 (přístupné na adrese: <http://www.nbk.cz/file.php?id=217>).

67/ Informace o plánované době vydání z osobní korespondence s Alexandrem Flekem (ze dne 29. 3. 2013).

68/ *Bible. Český studijní překlad*. První souborné vydání. *Stará smlouva*: přeložili Michal Krchňák, Karel Dřízal, Jiří Hedánek, Antonín Zelina; *Nová smlouva*: přeložili Antonín Zelina a Pavel Jartym. Praha, KMS 2009.

69/ HEDÁNEK: *Několik soudobých překladů Bible do češtiny...*, s. 38.

70/ Jako samostatné svazky vyšly *Knihy přísloví* (2002), *Daniel* (2003), *Jeremjáš* (2004), *Jozue–Soudců–Rút* (2006).

71/ Jiří Hedánek (*Několik soudobých překladů Bible do češtiny...*, s. 37) hovoří o pěti překladatelích, což neodpovídá tiráži Bible z roku 2009, kde jsou uvedena jména čtyři. Pátým členem týmu je nejspíše teolog Dan Drápal, který je v tiráži uveden jako „odborný poradce“.

72/ Vročení chystaného vydání není jisté (viz níže).

73/ *Soubor spisů, obecně známý pod názvem Nový zákon a obsahující evangelia, Skutky apoštolů, apoštolské listy a knihu Zjevení*. Z revidovaného řeckého textu se stálým zřetelem k anglickému překladu Johna Nelsona Darbyho přeložil Miloš Pavlík. Tvrdošín 1995.

74/ Rodiče z církve vystoupili roku 1924. Sám Pavlík svůj celoživotní postoj (k víře našel cestu samostatně ve dvaceti letech) vyjádřil lapidárně takto: „věřím v Pána Ježíše, nejsem však členem žádné církevní organizace“ (dopis Miloše Pavlíka Josefu Bartoňovi z 1. 9. 2005).

75/ Projekt i s ukázkou starozákonního překladu (knih *Genesis*) je představen na internetové stránce <http://www.milos-pavlik.eu/cz/> (přístupnost ke dni 29. 3. 2013). Celá Pavlíkova Bible ve slovenštině je na adrese http://www.milos-pavlik.eu/upload/Pavlik_slo.pdf (přístupnost ke dni 29. 3. 2013). Informace o plánované době vydání z osobní korespondence s redaktorem a nakladatelem Janem Talafantem (ze dne 29. 3. 2013).

76/ Isidor Hirsch (1864–1940), Gustav Sicher (1880–1960).

77/ *Pět knih Mojžíšových: Kniha první: Na počátku*. Překladem českým opatřili rabíni Dr. Isidor Hirsch, Dr. Gustav Sicher. Praha, Svaz pražských náboženských obcí židovských 1932; *Pět knih Mojžíšových: Kniha druhá: „Jména“*. Překladem českým opatřil rabín Dr. Isidor Hirsch. Praha, Svaz pražských náboženských obcí židovských 1935; *Pět knih Mojžíšových: Kniha třetí: „Volal...“*. Překladem českým opatřil rabín Dr. Gustav Sicher. Praha, Svaz pražských náboženských obcí židovských 1938; *Pět knih Mojžíšových: Kniha čtvrtá: Na poušti*. Překladem českým opatřil rabín Dr. Isidor Hirsch. Praha, Svaz pražských náboženských obcí židovských 1939; *Řeči Mojžíšovy. Pátá kniha tory*. Z hebrejského originálu DEVARIM přeložil a předmluvou opatřil Dr. Gustav Sicher, vrchní rabín pražské vysvětlivky napsal Gustav Flusser, lektor novohebrejštiny na Orientálním ústavě v Praze. Praha: Melantrich 1950.

78/ *Pět knih Mojžíšových. Včetně haftarot*. S českým překladem rabína Efraima Sidona. Praha, Sef 2012.

79/ Na přípravě biblických textů pro lekcionáře se zpočátku podíleli básník František Lazecký, překladatel z moderních jazyků Josef Myslivec, bohemista Zdeněk Fišer (ten spolupracoval tak na *Českém ekumenickém překladu*) a Josef Vitek, biblista Jan Merell, teolog a překladatel z latiny

a řečtiny Josef Novák (VÁCLAV BOGNER: „Lekcionář v knižní podobě“. IN: *Katolické noviny* 25, 1973, č. 13, s. 5). U knižních vydání celých biblických knih, resp. skupin knih pak figurují (s označením „recenzovali“) zpravidla jen Lazecký, Fischer a Vitek, výjimečně je kolektiv spolupracovníků („recenzentů“) početnější (zvláště u svazku *Žalmy*, kde je uvedeno navíc několik biblistů i odborník na liturgickou hudbu Karel Kudr).

80/ Jako celek vyšel tento Nový zákon poprvé roku 1989; fakticky nejde o zbrusu nový překlad, ale o přepracování novozákonního textu Ondřeje M. Petrů.

81/ Prvním svazkem byly *Žalmy*. Z hebrejštiny přeložil a poznámkami opatřil Dr. Václav Bogner. Praha, Česká katolická charita 1973. Knižně se Bognerovi podařilo publikovat ještě dva svazky s ostatními knihami rozjímavými a ve čtyřech svazcích celý soubor knih prorockých (v křesťanském pojetí kánonu).

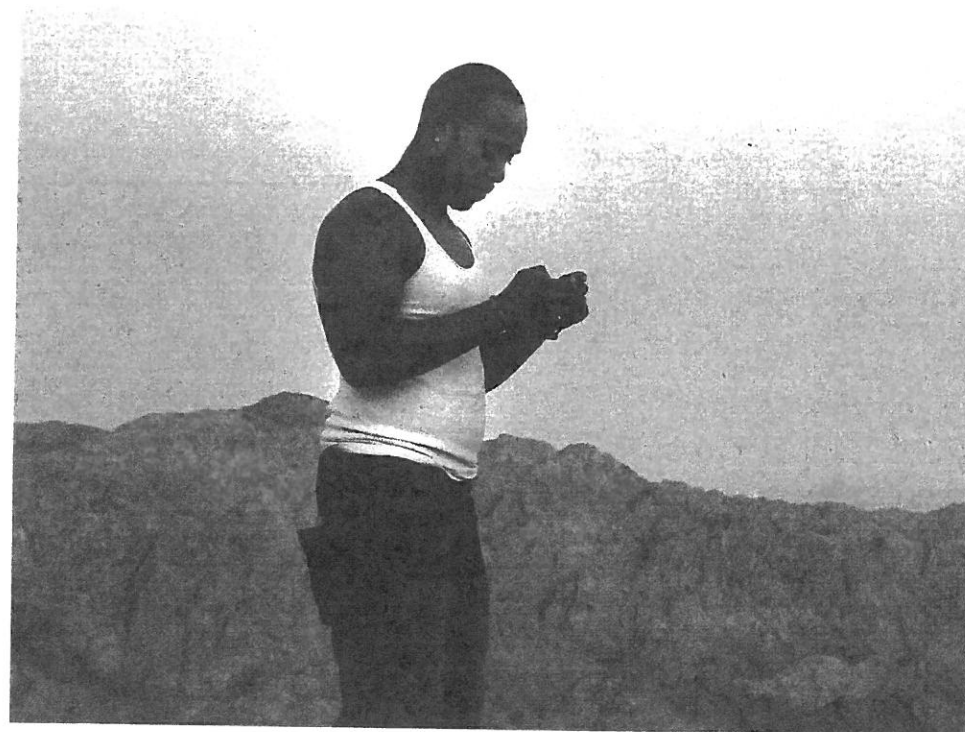
82/ *Pentateuch (Pět knih Mojžíšových)*. Český katolický překlad. Překlad Václava Bognera zrevidovali, doplnili a výkladovými poznámkami opatřili Jaroslav Brož, Josef Hřebík, Petr Chalupa, Pavel Jartym, Mlada Mikulicová a Ladislav Tichý. Kostelní Vydří, Karmelitánské nakladatelství 2006.

83/ Během daného zhruba stoletého období byla ovšem knižně nebo časopisecky publikována celá řada dalších překladů částí Starého zákona, lečkeré fragmenty nebo jednotlivé knihy přebásnili i přední básníci, jako např. Stanislav K. Neumann, Jaroslav Seifert, Vilém Závada či Viktor Fischl.

84/ Nový zákon se od počátku 20. století (tj. v „moderním období“ českého biblického překladu) objevil v šestnácti nových překladových verzích-typech, nehledě na různá revidovaná vydání v rámci těchto typů.

85/ K moderním anglickým překladům srov. např. BRUCE METZGER: *Starověké a anglické překlady bible*. Praha, Česká biblická společnost 2010, s. 77–153. Ke stavu biblického překládání v několika dalších jazycích viz např. příspěvky sborníku *Interpretation of the Bible / Interpretation der Bibel / Interpretation de la Bible / Interpretacija Svetoga pisma*, op. cit.

PhDr. Josef Bartoň, Th.D. (* 1966) je filolog (čeština, latina, řečtina) a teolog. Přednáší na Katedře biblických věd KTF UK v Praze a je vědeckým pracovníkem Kabinetu klasických studií FLÚ AV ČR. V posledních letech jsou jeho hlavním odborným zájmem dějiny české Bible a otázky českého biblického stylu.

Josef Bartoň

Czech Translation of the Old Testament after 1900

Contexts, Confession, Textual Basis, Canon

The beginning of modern Czech Bible translation dates from the early 20th century. The article presents above all ten complete Czech versions of the Old Testament which arose from 1900 to the present. There are also discussed two rabbinical translations of the Pentateuch, and the still incomplete Catholic liturgical translation of the Bible. For each of the translational achievements there are considered important historical and cultural connections, the issue of confession, the question of textual basis, and the form of the canon.

SALVE hledá velkorysé dárce a podporovatele

Proč potřebujeme Vaši pomoc:

- ¶ Salve, revue pro teologii, duchovní život a kulturu má za sebou 23 let existence. Během této doby prošlo také vývojem v odbornosti, grafické tváři, obrazovém doprovodu i tiskové kvalitě.
- ¶ Náklady samozřejmě rostou, a tak nyní překračují náš zisk z prodeje jednotlivých čísel. Jsme odkázáni na několik velkorysých dárců.
- ¶ Vzhledem ke změnám cen poštovního a dalšímu zdražování jsme museli zvýšit cenu revue Salve na 80 Kč za výtisk při ročním předplatném 300 Kč a sponzorském 500 a více Kč. Tato cena je však stále výrazně nižší než skutečné náklady.

**Staňte se, prosím, předplatitelem SALVE –
podpořte tak naši revui!**

Číslo účtu pro sponzory: 6375022/2700, variabilní symbol: 72583

Adresa: Salve, Arcibiskupství pražské, Hradčanské nám. 16, 119 02 Praha 1 - Hradčany

Tel.: 603 229 688

E-mail: dominika@apha.cz

Další informace o revue SALVE najdete na <http://salve.op.cz>.